

Lankad 1

Prantad dre gomz a-stroll

Danvez an darvoudoù diouzh red an amzer : da lenn gant ar skolaer e sigur aozañ un displeg dre gomz d'ar skolidi. Anat eo e vo un dibab d'ober rak n'emañ ket pep tra da vout displeget. Kavout a rae dimp avat ez eo a bouez astenn an displeg d'ar skolaerion da veizañ an degouezhioù hag ar plegennoù. E sternioù e lakaomp arroudoù a c'hello bout lamet pe berraet hervez oad ar skolidi, hogen a zo mat d'ar skolaer gouzout.

Amveziadoù Bro-C'hall

Pa glev Leon Gambetta eo bet trec'het al lu gall ha Napoleon 3 e Sedan d'ar 1^{añ} gwengolo e vonn d'ar 4 gwengolo ar Republik nevez hag e sav gant Adolphe Thiers, e Pariz, gouarnamant an Difenn riezal.

Pal kentañ Gambetta zo e chomfe Bro-C'hall a-bezh a-du, a-unan. Aon en deus e savfe tud ar rannvroioù a-enep da ouarnamant Pariz. Soñj hon eus e tec'h diouzh Pariz e bourzh ur bellenn d'ar 7 here 1870 evit mont da aozañ an Difenn a-enep da luoz Prus o deus lakaet seziz war Bariz ? Em gavout a ra e Tours ma teu da vout maodiern ar Brezel. Dont a ra a-benn da lakaat sevel 600 000 paotr prest da stourm. Met dizurzh e chom an armeoù-se. Mankout a ra penngadourion, rak war-dro 20 000 ofiser gall zo bet bac'het pe lazhet gant Prus, pe penngadourion ar morlu a zeu da vout penngadour an tirlu : ur c'hazetenner zo a zeu da vout penngadour zoken !

Adolphe Thiers avat, a zo chomet e Pariz, ne fell ket dezhañ koll ar galloud. Ha ma teufe a-benn Gambetta da zieubiñ Pariz (Bismarck a lavarar goude ne vefe ket bet Prusiz evit stourm ouzh armeoù Gambetta) e oa anat e vouezhfe ar C'hallaoued evitañ ha n'eo ket evit Thiers. Goulenn a ra Adolphe Thiers

digant armeoù Gambetta chom hep tagañ Prusiz hag ober a ra pep tra evit sinañ ar peoc'h ganto buanañ gwellañ.

D'ar 27 here ez eus paket ur rann all eus al lu gall gant 180 000 den e Metz, d'an 3 kerzu eo paket Orleans ha d'an 28 genver 1871, Pariz. N'o deus ket luoz Gambetta gellet stourm diwar diviz ar gouarnamant gall. Gambetta eo ret dezhañ reiñ e zilez d'ar 6 c'hwevrer, ha pobl Bro-C'hall ne gompren ket perak eo bet sinet ar peoc'h (goulenn gant ar skolidi ha soñj o deus eus priz ar peoc'h : *5 miliard a lurioù-aour ha koll div rannvro*).

Evit reiñ harp d'al lu reizh e voe savet adluoz, hag evit stummañ an adluoz-se e voe savet unnek kamp-stummañ evit ar baotred kevodet : e Saint-Omer, Cherbourg, La Rochelle, Les Alpines (lez Aix-en-Provence), Nevers, Bordeaux, Clermont-Ferrand, Toulouse, Montpellier, Sathonay (lez Lyon), Conlie (lez Le Mans)...

An amveziadoù evit Breizh

Goulenn a ra Emil de Keratry, ur prefed polis tec'het nevez zo eus Pariz war ur bellenn, evel Gambetta, sevel ul «Lu Breizh» evit digeriñ un hent war-du Pariz da gas boued di. Dilennet da Benngadour gant

Brezel 1870 ha kamp Conlie

2

Gambetta adalek an 22 here 1870 e teu a-benn da gevodañ 50 000 paotr. Dastumet e vezont e kamp Conlie, nes Le Mans, evit bout stummet, hag eizh million a lurioù gall zo roet da gred da Geratry evit aozañ hag aveiñ an adlu. *Degas soñj d'ar skolidi e fell da de Keratry sevel ul "lu Breizh" pa n'eo ken un adlu evit Gambetta.* Dont a ra ar baotred eus pemp departamant Breizh. E gwirionez, en abeg d'o niver, en em stal ar baotred e-lec'h ma c'hellont, er parkeier, tro-dro d'ar c'hamp. Ouzhpenn 25 000 int d'an 20 du 1870. Gortoz a reont en aner karabinennoù amerikan a chomo e Brest peogwir n'eus ket bet paeet ar gwirioù d'ar maltouterezh.

Met d'an 21 here 1870 e c'houlenn Adolphe Thiers ouzh Gambetta na dagañ Prusiz peogwir e fell dezhañ sinañ ar peoc'h. Mar bez sinet ar peoc'h gantañ e c'hello Thiers mont da Gadoriad ar Republik da zont. Mar bez dieubet Pariz gant Gambetta ez eo hemañ diwezhañ a vo dilennet gant ar bobl.

D'ar 24 du, disfiz gantañ diouzh kement a Vretoned ha diouzh ul « lu Breizh » (rak an darn vrasañ eus ar Vretoned ne oant a-du gant ar Republik met gant distro ur roue kentoc'h) e kas Gambetta ur pellskrud da soudarti Roazhon evit na vije roet arm ebet dezho. Gwir eo ez eo bet savet ar baotred gant de Keratry gant al lugan « Evit Doue ha ma bro », a oa hini ar Chouanted (ne sikour ket !) ne oa ket 80 vloaz a oa. An dud en-dro da C'hambetta ivez o doa disfiz diouzh Breizhiz a oa bet kement a-du gant ar roue. Ne gompren ket ar Vretoned perak ne c'hellont ket mont d'ar gad. Distroet e vez armoù ha trenioù, dizemglev zo gant o renerion.

Ha chom a ra neuze paotred « Lu Breizh » e Conlie e-pad ar goañv dindan ar glaveier, an erc'h hag ar skorn, hep lojeiz na boued.

D'ar 24 du em gav de Keratry gant Gambetta e Le Mans. Goulenn a ra ar Maodiern e vije bodet 15 000 gwaz da vont da zifenn Saint-Calais. Met pa 'n em gav ar baotred ez eo aet Prusiz kuit endeo.

D'ar 27 du e tiviz Gambetta lakaat Lu Breizh dindan urzhioù ar 21^{añ} korf-arme, leviet gant ar penngadour Jaures. Reiñ a ra de Keratry e zilez peogwir ne fell ket bout dindan urzhioù ur penngadour all.

D'an 12 kerzu ez eo galvet ar penngadour Marivault e penn Lu Breizh. Pa wel hemañ stad ar c'hamp hag ar baotred e tiviz divodañ al lu hag ar c'hamp, enep ali Gambetta. Dilezel a ra Breizhiz ar c'hamp tamm ha tamm.

D'an 10 genver 1871 e vo un emgann ouzh Prusiz e Le Mans. An deiz a-raok ez eus roet un nebeut fuzuilhoù d'ar Vretoned a chome c'hoazh war ar gamp Conlie, klañv ha marnaoniet. Un drouziwezh spontus eo an emgann-se evit ar C'hallaoued hag ar Vretoned.

Ar Penngadour Chanzy a gas keloù da C'hambetta eus an drouziwezh, en ur zisplegañ ez eo bet kalonek ar Vretoned. Gambetta a laka Breizhiz pennabeg d'an drouziwezh. Kas a ra ar c'heloù da brefeded Breizh en ur raskañ frazenn Chanzy diwar-benn kalonegezh ar Vretoned. Divodet eo ar c'hamp penn da benn.

D'ar 14 genver e tegouezh Prusiz war gamp Conlie. Souezhet int o welout pegen aozet mat e oa an difennoù. Lakaat a reont pep tra

Brezel 1870 ha kamp Conlie

3

da darzhañ gant aon na c'hellfe servijout c'hoazh d'ar C'hallaoued.

Distreiñ a ra ar Vretoned d'ar vro, mezhekaet, ha mezhekaet holl Vreizhiz. Trouz a sav e Breizh. Goulenn a reer un enklask diwar-benn gwezhadoù Gouarnamant an Difenn riel. An A° de Keratry a rank en em zisplegañ. Evitañ ez eo Gambetta kablus eus stuz Breizhiz e Conlie. An istorour Arthur de La Borderie zo karget da skridaozañ al lodenn eus an enklask a denn da Gonlie. Ne vo kondaonet den ebet avat.

Lankad 2

Goulennaoueg da luc'heilañ.

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Diell 1a

Prantad dre gomz a-stroll.

Goulenn gant ar vugale eus pe oberenn eo tennet an diell-mañ. Hag un diell istorel eo ? Gwelout a reer ez eo kempred an aozer gant an darvoud. Diskouez d'ar vugale emeur o sevel kampoù da stummañ paotred da vout soudarded en un adlu, da lavarout eo en ul lu a oa e bal harpañ al lu reizh. Nend eo ket soudarded eo a oa er c'hampoù-hont enta. Degas soñj d'ar skolidi (sl. *kentel diwar Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall*) ne rae ket gwazed Bro-C'hall o c'hoñje evel m'o deus graet war-lerc'h (en enep da baotred Prus), da lavaret eo ne ouient ket implijout armoù ha ne oant ket bet morse dindan urzhioù un ofiser. Degas soñj c'hoazh e oa

E-mesk an teulioù e kavefet amañ testeni mezeion ar c'hamp diwar-benn ar c'hollou ma komzer eus 143 den marv. Unan all zo el levr *Tombes des militaires morts pendant la guerre de 1870*, (Danevell gant an A° de Marcère, maodierniezh an Diabarzh, Paris 1878) : «189 milour gall, 147 Breizhad kevodet en o zouez, marvet e kamp Conlie, a oa bet sebeliet er vered hag en diavaez anezhi ; bodet int bet abaoe en ur bez dibenndermen 18 metr dezhi... ». E 1873 ez eus savet ur « Kroaz ar Vretoned » e bered Conlie hag e 1913 ur bolz-kañv e koun ar c'hamp ha Lu Breizh war dorgenn La Jaunelière, e Conlie.

*

bet paket 80 000 soudard gwir gant Napoleon 3 e Sedan, ha 180 000 a vo paket e Metz : ezhomm ez eus tud !

Sellout piv a ya da benngadour : an ofiserion stummet (20 000 anezho) zo bet bac'het pe lazhet abaoe.

Diell 1b

Ar warded-red a oa un doare bagadoù gwarded evit ar surentez e diabarzh ar vro. Ne oant ket soudarded stummet d'ar brezel. Hevelep bagadoù a voe savet adalek 1868, dindan an eil Impalaeriezh enta, d'ur mare ma rene ar peoc'h. 24 000 a oa anezho. Mes pa voe diskleriet brezel 1870 e voe kevodet 300 000 anezho e Bro-C'hall a-bezh (sl. <http://www.laguerrede1870enimages.fr/>), 30 000 e Roazhon. E kamp Conlie e voe kaset ar re a chome e Breizh (kalz a oa aet d'ar stourm endeo gant Legion Breizh). Degas soñj ne oa ket ar warded-red ar re niverusañ e Kamp Conlie koulskoude.

Lankad 3

Diell 2

Goulenn gant ar vugale gant piv ha pegoulz e voe skrivet ar pennad. Un diell istorel eo enta. Displegañ d'ar vugale e oa Arthur de

*

La Borderie istorour breizhat a voe goulennet outañ gant ar gouarnamant skridaozañ an enklask a oa bet renet goude 1870 da c'houzout petra a oa c'hoarvezet e Conlie, perak, ha daoust ha reizh e oa bet enzalc'h gouarnamant an Difenn riel.

*

Lankad 4

Diell 3

Un testeni eo amañ gant mezeion ar c'hamp diwar-benn ar c'holloù ma komzer eus 143 den marv. Unan all zo el levr *Tombes des militaires morts pendant la guerre de 1870*, (Danevell gant an A° de Marcère, maodierniezh an Diabarzh, Paris 1878) : «189 milour gall, 147 Breizhad kevodet en o zouez, marvet e kamp Conlie, a oa bet sebeliet er vered hag en diavaez anezhi ; bodet int bet abaoe en ur bez dibenndermen

18 metr dezhi... ». E 1873 ez eus savet ur « Kroaz ar Vretoned » e bered Conlie hag e 1913 ur bolz-kañv e koun ar c'hamp ha Lu Breizh war dorgenn La Jaunelière, e Conlie. Ne vir ket evel-just e vije bet paotred all aet da anaon e-mesk ar 1700, pe war-dro, douget kuit eus ar c'hamp gant ar c'hlañv ma oant. Mes, e gwir, n'eus bet niveradeg ebet anezho.

Notañ e oa d'ar c'houlz-hont Naoned e rannbarzh Breizh hag e oa bet kevodet paotred Naoned e Lu Breizh.

*

Lankad 5

Diell 4

La Jaunelière, e Conlie : an atant a oa bet rekizet da vont da benngarter ar c'hamp.

Len ar skrid war ar gartenn ma c'haller. Displegañ d'ar skolidi petra eo ur penngarter. Displegañ mat d'ar vugale memes tra nend eo ket eno e loje al lu. War-dro edo, nes pe nesoc'h, ar c'hamp.

*

Lankad 6

Diell 5

Un darn anezhi zo roet amañ evit skolidi live 3 ha kelc'hiad 3. Evit bugale koshoc'h reiñ ar varzhoneg klok da lenn ha da zielfennañ.

Evit un dielfennadenn zeurus eus ar varzhoneg (evit ar skolaer) :

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/abpo_0003-391x_1970_num_77_2_2545

Displegañ nend eo ket bet Tristan Corbière e kamp Conlie. Perak e skriv hevelep

Brezel 1870 ha kamp Conlie

5

barzhoneg enta ? Ur mor a dud e Breizh zo bet feuket ha fromet o welout o faotred distreiñ d'ar vro er stuz ma oant. Corbière ivez en deus i gwelet. Degas soñj ne oa ket boas Corbière da skrivañ barzhonegoù politikel. An hini nemeti eo homañ. Pezh a ziskouez anat pegen fromet eo bet. Anat eo gant an dedi (a oa bet moulet en embannadenn gantañ e meurzh 1873, mes a zo bet lamet kuit abaoe en e deskad barzhonegoù *Les Amours Jaunes*) e laka

Corbière an tamall war gouarnamant an Difenn riezal hag e vaodiern ar Brezel, Gambetta.

Arabat ankouaat perzhioù lennegel ha pinvidik dreist ar varzhoneg, nevez evit ar prantad, evit keloù !

An dresadenn war an diell zo bet graet gant Cyril de La Patellière evit un timbr embannet gant La Poste e 2011.

*

Lankad 7

Diell 6

Gwelout gant ar skolidi piv eo kasourion ha pakourion ar primskridoù-se. Displegañ e oa ar rener kanolierzh e soudarti Roazhon, hag e talv *Brezel* koulz ha maodierniezh Brezel, da lavarout eo Gambetta, a oa e Tours. Gwelout ganto ivez ez eus urzhioù hag enepurzhioù, ha, war a hañval, daleoù a-berzh un den a lavar gortoz... Displegañ

d'ar vugale ez eo bet klevet an daou zen e-kerz an enklask. De Keratry o lakaat ar bec'h war Leon Gambetta, ha hemañ o lavarout ne oa ket bet lavaret dezhañ e pe stuz e oa ar c'hamp hag ar baotred vrezhon. Displegañ e oa e Le Mans al lu reizh (pa oa Conlie ur c'hamp da stummañ paotred da harpañ al lu, un adlu).

Kounaat n'eus bet lakaet den kablus eus drouziwezh kamp Conlie e dibenn an enklask-se.